

<https://doi.org/10.62837/2026.3.36>

İSKƏNDƏROVA ŞAIQƏ HƏMZƏ QIZI
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Biznes Universiteti
iskenderovashaiqe@gmail.com
<https://orsid.org/0000-0003-2613-8473>

ŞƏHƏR MÜHİTİNİN DİLƏ TƏSİRİ

Xülasə

Sürətlə inkişaf edən texniki tərəqqi, informasiya- kommunikasiya texnologiyası həyatın bütün sahələrinə elə nüfuz edir ki, onun təsirindən mənəvi dəyərlər də dəyişikliyə uğramaqdadır. Bu təsir dildən də yan keçmir. Belə ki, yeni tendensiyalar şəhər mühitində insanların danışıq tərzinin dəyişməsinə, yeni sözlər və ifadələrin yaranmasına səbəb olur. İri multikultural şəhərlərdə müxtəlif dil daşıyıcılarının təmasda olması nəticəsində müəyyən mədəniyyətləri və sosial qrupları təmsil edən yeni bir dil mühiti yaranmış olur. Bu dil mühitinin yaratdığı təsir isə özünü dilin bütün səviyyələrində göstərir. Şəhər mühiti nəinki dilin fonetik və lüğət tərkibinə, qrammatikasına, eləcə də ünsiyyət qaydaları və formalarına, bütövlükdə dilin strukturuna da birbaşa təsir göstərir.

Açar sözlər: şəhər mühiti, dil, mədəni səviyyə, evolyusiya.

Giriş

Şəhərsalma, şəhərlərin sayının və səviyyəsinin yüksəldilməsi hər zaman vacib bir məqsəd kimi qarşıda durur. Şəhərlərin inkişafına ayrılan diqqət, eyni zamanda şəhər əhalisinin də həyat tərzinin, mədəni səviyyəsinin qaldırılmasıyla birbaşa əlaqədardır. Müasir dövrdə şəhərlərin genişləndirilməsi, onların inkişafı əhalinin şəhərə daha çox axın etməsinə səbəb olur. Bu isə şəhər mühitinin bütün istiqamətlər üzrə dəyişilməsinə gətirib çıxarır. Şəhər mühiti özlüyündə böyük bir mədəni səviyyəni daşıyır ki, bu mühitə yeni daxil olanlar da bu və ya digər dərəcədə həmin mühitdən qidalanmış olur. Bəlli olduğu kimi, böyük şəhərlərdə yalnız bir xalqa mənsub insanlar deyil, çox müxtəlif ölkələrə və mədəniyyətlərə mənsub insanlar da yaşayır. Bu isə o deməkdir ki, böyük şəhərlərdə müxtəlif mədəniyyətlər bir- biri ilə qarışmış olur. Müxtəlif mədəni dəyərlər, münasibətlərin qarışığı həyatın müxtəlif sahələrinə öz təsirini göstərmiş olur ki, bu sahələrdən biri də dildir. “Şəhər insan varlığında bənzərsiz bir hadisədir. O, insanları özünə çəkir, onları müəyyən dəyərlərin və normaların qabağından keçirməyə məcbur edir. Bununla belə, hər hansı bir şəhərin əsasını onun ətraf mühiti təşkil edir. Şəhər mühiti şəhərdaxili münasibətlər sistemi, şəhərdə yaşamaq, varlığın təhlükəsizliyi üçün qurulan və qorunan kommunikativ əlaqələrdir”. (5)

Müasir texniki tərəqqi, informasiya- kommunikasiya texnologiyası (İKT) həyatın bütün sahələrinə elə nüfuz edir ki, onun təsirindən mənəvi dəyərlər də dəyişikliyə uğramaqdadır. Belə ki, yeni tendensiyalar şəhər mühitində insanların danışq tərzinin dəyişməsinə, yeni sözlər və ifadələrin yaranmasına səbəb olur. İri multikultural şəhərlərdə müxtəlif dil daşıyıcılarının təmasda olması nəticəsində müəyyən mədəniyyətləri və sosial qrupları təmsil edən yeni bir dil formalaşır. Bu isə özünü yeni dövrün sürətini özündə əks etdirən sürətli danışq sayılan qısaltmaları, habelə ünsiyyət qaydalarını, yeni ifadələri, alınmaları, varvarizmləri və s. dilə gətirməsi və ifadəsi ilə göstərmiş olur. Şəhər mühitinin dilə göstərdiyi təsiri dilin bütün yarusları boyunca müşahidə etmək olar. Bu isə o deməkdir ki, şəhər mühiti dilin bütün mahiyyətinə bu və ya digər dərəcədə əsaslı təsir etməklə müəyyən dəyişikliklərin yaranmasına səbəb ola bilər. Aşağıda dilin müxtəlif yaruslarında baş verən dəyişiklikləri uyğun olaraq nəzərdən keçirək.

Fonetik səviyyədə sözlərin həm doğru yazılışı, yəni orfoqrafiyası, həm də doğru deyilişi, yəni orfoepiyası müəyyən mənada pozulmağa doğru gedir. Ümumən, şəhər mühitində yaşayan insanın nitqində bəzi fonetik dəyişikliklər baş verir. Bu özünü daha çox məişət səviyyəsində göstərsə də, fakt faktlığında qalır. Çox təəssüf ki, dilimizdə bir çox sözlərin yalnız samitləri verilməklə yazılması halları çox geniş miqyas almışdır. Məs. “təşəkkür” sözü yerinə tşk, “salam” sözü yerinə slm və s. kimi yazılmalar artıq bir adət halını almışdır. Beləliklə, demək olar ki, şəhər həyatının sürəti qısaltmalardan istifadəni artırmış olur.

Leksik səviyyədə dəyişiklərdən bəhs edərkən texnologiya, internet, işgüzar münasibətlər və qlobal əlaqələrin nəticəsində yeni terminlərin və sözlərin dilə daxil olmasına səbəb olmasını göstərmək olar. Belə söz və ifadələrə "wifi", "şou" "selfie", "startup", "e-mail", "bloqer", "link", "post", "layk", "bloq", "fitnes", "brauzer", "brend", "menecer", "investisiya", "marketinq", "ofis", "trejdinq", "konsalting" və s. kimi sözləri aid etmək olar ki, bunların sayı hədsiz çoxdur və gündən- günə də bu say durmadan artır. Nəzərə alsaq ki, dilin ən çox dəyişikliyə məruz qalan yarusu leksikadır, onda mənzərə tam aydın olar. Şəhərdə qərarlaşmış insanların bir-biri ilə təması fonunda müxtəlif dialekt və şivələrin, habelə ayrı-ayrı sosial qrupların ümumi danışq tərzinə təsiri şəhər insanının nitqində hiss olunur.

Qrammatik səviyyədə dəyişikliyə gəlincə, demək olar ki, şəhərlər miqrasiya mərkəzi olduğundan şəhərlərdə dillərin və dialektlərin qarışması baş verir. Bu isə əcnəbi sözlərin şəhər leksikonuna tezliklə qarışmasına gətirib çıxarır ki, nəticədə şəhərdə dilin qrammatik quruluşu sadələşir. Dialektlərin olduğu kənd yerlərindən fərqli olaraq, şəhər mühiti yerli ləhcələri tez bir zamanda silərək aradan çıxarır. Digər bir tərəfdən şəhərlərin yüksək həyat tempi informasiyanın tez çatdırılmasını tələb edir. Bu isə, öz növbəsində, sözlərin qısaldılmasına, abreviaturalardan istifadəyə və sintaksisin sadələşməsinə gətirib çıxarır. Şəhər mühitinin təsiri ilə formalaşmış dilin müstəqil obyekt kimi öyrənilməsi göstərir

ki, böyük şəhər mühitində qeyri- formal danışiq forması necə inkişaf edir. Kənd yerlərindən şəhərə gələn gənc miqrantlar tez bir zamanda maddi gəlir əldə etmək üçün şəhərdə dominant olan dildə kommunikasiya qurmağa başlayırlar.

“Kənddən və ya kənd yerindən böyük şəhərə köçərkən insan ilk növbədə yeni “şəhər” həyat tərzinin bir hissəsinə çevrildiyini anlayır. Bu, insanın özünə daha çox təsir edə bilər: onlar daha çox yerlilərə bənzəmək istəyəcəklər və bununla da ümumi əhali ilə qarışacaqlar. Bu fakt insanın təkcə zahiri görkəmində - geyimində, saç düzümündə, müxtəlif aksesuarlarında deyil, həm də psixologiyasında, dil və davranışlarında da özünü göstərə bilər. Ən əsası isə həm fərdin, həm də bütövlükdə cəmiyyətin düşüncə tərzinin dəyişməsinə səbəb ola bilər. (6)

Şəhər əhalisinin nitqinə təsir edən səbəblərdən biri də multikultural dəyərlərdir. Nəzərə alsaq ki, ölkəmiz multikultural dəyərlərə sayğı ilə yanaşır, o səbəbdən burada saysız mədəniyyət daşıyıcılarının qarışması təbiidir. Məhz bu multikultural dəyərlər sayəsində insanların birgə yaşayış fəaliyyət göstərməsi dilin mahiyyətinə də bu və ya digər dərəcədə təsir göstərir. Belə ki, multikultural mədəniyyət, yəni müxtəlif mədəniyyət daşıyıcılarının bir yerdə yaşaması dillərin bir-birinə qarışmasına gətirib çıxarır ki, bu da son nəticədə şəhər dilinə özünəməxsusluq qatır.

Şəhər dili həm də şəhər arxitekturası, meydan, prospekt, küçə, habelə ictimai iaşə, moll, bazar, və marketlərin adları olaraq düşüncələrə səssiz sirayət edən bir təsirdir ki, bu da son nəticədə dildə öz əksini tapmış olur.

Şəhər mühitinin dilə təsirinə həm də böyük şəhərlərdəki müxtəlif dilli və mədəniyyətli gənclərin eyni şəhərdə təhsil alması səbəb olur. Paytaxt və iri şəhərlər geniş təhsil məkanı olduğundan bunlar dilin müasirləşməsi, yeni çalarlar, eləcə də özünəməxsusluq qazanmasında böyük rol oynayır. Buna səbəb isə istər ölkənin, istərsə də dünyanın ayrı-ayrı yerlərindən iri şəhərlərə təhsil almaq üçün gələn gənclərin həmin şəhərlərdə yerləşməsi, yaşamasıdır. Belə ki, müxtəlif xalqları və dilləri təmsil edən gənclərin dili olduqları şəhərin dilinə müəyyən təsir göstərir. Bu isə müxtəlif mədəniyyətlərin bir arada qarışması fonunda formalaşmış bir dil deməkdir. “Müəyyən bir linqvistik birliyin mövcudluğunun bu və ya digər mərhələsində sosial-kommunikativ sistemin komponentləri arasındakı funksional əlaqələr bu birliyə xas olan linqvistik situasiyanı formalaşdırır” (9).

Şəhər mühiti nəinki dilin lüğət tərkibinə eləcə də ünsiyyət qaydaları və formalarına, bütövlükdə dilin strukturuna da birbaşa təsir göstərir. Belə ki, paytaxt və iri şəhərlərdə müxtəlif ölkə və bölgələrdən gələnlərin danışmaları, ləhcə xüsusiyyətləri bir- birinə təsir edərək dillərin və dialektlərin qarışmasına səbəb olur ki, bu da ortaq bir dilin formalaşmasına gətirib çıxarır. Eyni zamanda dillərarası təmasdan irəli gələrək müxtəlif dillərdən konkret dilə daxil olan alınmalar dilin zənginləşməsinə xidmət edir. Şəhər mühitinin dilə təsirinin daha bir istiqaməti isə müxtəlif sahələrlə bağlı istənilən yeni söz və ifadənin ilk olaraq

şəhər mühitində formalaşmış dilə daxil olmasıdır. Bu da ondan irəli gəlir ki, bütün sahələr üzrə terminlər, peşə- sənət leksikası və ümumən məişətlə bağlı yenilikləri özündə ifadə edən sözlər ilk olaraq məhz şəhər mühitində yayılaraq dilə daxil olur. Bu isə istər- istəməz şəhər dilinə birbaşa təsir edərək onun dəyişməsinə səbəb olur.

“Müasir dünyada şəhər məkanı həm də insanın sosiallaşması və mədəni identifikasiyası amillərindən biri kimi çıxış edir, başqa sözlə, müxtəlif tərbiyəvi funksiyaları yerinə yetirir”. (3)

Dünyanın böyük şəhərlərində dil landsaftı hibrid formada olur ki, bu da yerli dil ilə beynəlxalq dil standartlarının qovuşması fonunda baş verir. Şəhər mühitinin dilə bir təsiri isə ordakı yüksək formada səs- küylə bağlıdır. Belə ki, şəhər mühitində insanlar bir- birini düzgün eşidib anlamaq üçün bərkədən danışmağa öyrəşirlər.

Şəhər mühiti dilin inkişafına və dəyişməsinə struktur və leksik baxımdan həm mənfi, həm də müsbət təsir göstərir. Şəhər mühitinin dilə müsbət tərəflərindən bəhs edərkən bunları qeyd etmək olar:

- Şəhər həyatı, mədəniyyət, biznes, müasir həyat tərzini, texnologiya, sənaye və yeni xidmət sahələri, innovasiya ilə bağlı çox sayda yeni termin və neologizmlərin yaranmasına səbəb olur (startap, xayp və s. kimi).

- İri şəhərlərdə müxtəlif dillərdə danışan insanların təması nəticəsində alınma sözlərin sayı artır. Tutaq ki, Bakıda rus və ingilis dilindən keçən sözlərin insanların nitqində sıx işlənməsi buna misal ola bilər.

- Multikultural dəyərlər fonunda ikidilliliyin, çoxdilliliyin yaratdığı dil mənzərəsi formalaşır.

- Şəhər həyatının qaynarlığı - davamlı informasiya və innovasiya yenilikləri dili daha canlı və dinamik edir və s.

Şəhər mühitinin dilə mənfi təsirlərinə isə bunları göstərmək olar:

- Sürətli kommunikasiyaya meyil etmək, ələlxüsus, onlayn söhbətlər zamanı sözlərin qısaltılmasına, qrammatikanın sadələşməsinə gətirib çıxarır.

- Yüksək səs- küy, danışarkən tələsmək danışmaq üzlərinə təsir edərək nitqin aydınlığına xələl gətirir.

- Əhali sıxlığı, sənətlərin müxtəlifliyi iri şəhərlərdə xüsusi jarqonların yaranmasına səbəb olur.

- Şəhərə olan kütləvi miqrasiya fonunda dil şəhər stilində formalaşır ki, bu isə dialekt və şivələrin itməsinə gətirib çıxarmış olur.

Nəticə

Beləliklə, şəhər mühiti dildə gedən dəyişikliklərin ən böyük hərəkətverici qüvvəsi olaraq dilin saflığını qorumaq və keyfiyyətli ünsiyyətə xidmət edən yeniliklərə geniş yol açır. Şəhərdə yaşayan gənc nəsillər və müxtəlif subkultura

daşıyıcılarının nitqində dilə yeni- yeni sözlər gəlir ki, bəzən az sonra onlar hətta ümumi leksikona da daxil ola bilər. Beləliklə, şəhər təkcə sadəcə fon deyil, şəhər dilinin formalaşmasında aktiv iştirakçısıdır. Şəhər mühitinin dilə təsiri ilə iri milli dillər və ya dünya dilləri üstünlük qazanmış olur. Bu, o deməkdir ki, iri milli dillər və ya dünyanın aparıcı dilləri şəhər mühitində daha çox işləklilik qazanaraq önə keçir, az işlənən dillər isə statuslarını itirərək istifadədən çıxır. Şəhər mühiti dilin dinamikliyini və evolyusiyasını təmin edən əsas amillərdən biridir, onu daim zənginləşdirir və dəyişdirir. Şəhər mühiti dili daha çevik, universal və innovativ etsə də, onu bəzən yerli koloritindən və klassik qaydalarından uzaqlaşdırır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı. 9 aprel 2013-cü il, <http://www.az.president.az/articles/7744>
2. Azərbaycan Respublikasında 2026-cı ilin “Şəhərsalma və Memarlıq İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. 22 dekabr 2025- ci il.3.3. Чичканова, Т.А. Пространство города как предмет педагогического исследования (к постановке проблемы) // Интернет–журнал Науковедение. 2014. № 4. с. 101
4. İskəndərova Ş. Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya. Bakı: 2023, 238s.
5. Попов Е. А. Городская среда как объект изучения в социологии // Социодинамика. 2019. № 9. С. 20-24. DOI: 10.25136/2409-7144.2019.9.30465 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30465
6. Рабкин В.С. ВЛИЯНИЕ ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВА НА КУЛЬТУРНУЮ ИДЕНТИФИКАЦИЮ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ. МАОУ СОШ №1 им. И. А. Куратова
7. Рəcəбли Ə. "Sosiolinqvistika" ,Bakı, "Nurlan" 2004, 520s.
8. Попов Е. А. Городская среда как объект изучения в социологии // Социодинамика. 2019. № 9. С. 20-24. DOI: 10.25136/2409-7144.2019.9.30465 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30465
9. Kazimov C. Müasir Azərbaycan dilinin sosiolinqvistik aspektdə öyrənilməsi . “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi”, 2021, № 3, s. 30 – 3

ВЛИЯНИЕ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ НА ЯЗЫК

РЕЗЮМЕ

Стремительно развивающийся технический прогресс, информационные и коммуникационные технологии проникают во все сферы жизни до такой степени, что под их влиянием меняются и моральные ценности. Это влияние не обходит стороной и язык. Так, новые тенденции вызывают изменения в манере речи людей в городской среде, появление новых слов и выражений. В результате контакта носителей разных языков в больших многокультурных городах создается новая языковая среда, представляющая определенные культуры и социальные группы. Влияние этой языковой среды проявляется на всех уровнях языка. Городская среда напрямую влияет не только на фонетический и лексический состав языка, грамматику, а также правила и формы общения, но и на структуру языка в целом.

Ключевые слова: городская среда, язык, культурный уровень, эволюция.

SHAIQA İSGANDAROVA

THE INFLUENCE OF THE URBAN ENVIRONMENT ON LANGUAGE SUMMARU

Rapidly developing technical progress, information and communication technology penetrates all areas of life to such an extent that moral values are also changing under its influence. This influence does not bypass language. Thus, new trends cause changes in the way people speak in urban environments, the emergence of new words and expressions. As a result of the contact of different language speakers in large multicultural cities, a new language environment is created that represents certain cultures and social groups. The influence created by this language environment manifests itself at all levels of the language. The urban environment directly affects not only the phonetic and vocabulary composition of the language, grammar, as well as the rules and forms of communication, but also the structure of the language as a whole.

Keywords: urban environment, language, cultural level, evolution.

Rəyçi: f.ü.f.d. Qənbərova Sevinc